

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Дармороз Тетяни Анатоліївни «Науково-популяризаторська діяльність Всеукраїнського агрономічного товариства (1920 – 1926 рр.)», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності 07. 00. 07 – Історія науки й техніки

Актуальність теми дисертаційного дослідження та її зв'язок із науковими програмами

У різні хронологічні періоди історії України наукові об'єднання дослідників природи інтегрували творчі зусилля фахівців агрономічної галузі дослідження. Діяльність товариств початку ХХ ст. полягала в організації навчально-освітніх курсів, бібліотек, лабораторій, експедицій, агробіологічних станцій тощо, які іноді набували статусу державних. Науково-організаційна робота агрономічних товариств сприяла розвитку мережі наукових, освітніх та науково-практичних закладів, зростанню якісних характеристик кадрового складу. Наукові товариства стали центрами, де закладалися організаційні принципи майбутньої академічної науки та її прогресивного розвитку. У наш час спостерігаємо тенденцію до їх відновлення, тому аналіз діяльності Всеукраїнського аграрного товариства в першій половині ХХ ст. має неабияке значення.

Дисертаційне дослідження Дармороз Т. А. актуальне, воно має важливе наукове і практичне значення й відповідає профілю спеціалізованої вченої ради.

Науковий пошук здійснено згідно до загального напрямку досліджень Інституту історії аграрної науки, освіти і техніки Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН. Він є складовою частиною наукових тем: «Концептуальні та методологічні основи науково-інформаційного забезпечення інноваційного розвитку аграрної науки в умовах євроінтеграційних процесів» (номер державної реєстрації 0116U002099) і «Методологічні та організаційні засади управління системою інноваційно-інвестиційного розвитку аграрної науки: історико-концептуальний аспект» (номер державної реєстрації 0116U002103).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та їх достовірність

Базуючись на змістовній, багатоаспектній фактологічній основі, дослідження дає змогу доповнити прогалини в історії науково-популяризаційної діяльності Всеукраїнського агрономічного товариства (1920 – 1926 рр.), сприяє об'єктивному переосмисленню та узагальненню цінного досвіду для історії науки та агрономії.

Основні наукові положення дисертації обґрунтовані й відображені в висновках. Зокрема зазначено, що передумови створення, теоретично-методологічні засади функціонування, науково-практична, популяризаційна, освітня діяльність та науковий потенціал Всеукраїнського агрономічного товариства до цього часу не стали предметом спеціального історично-наукового дослідження. Свою роботу товариство здійснювало за трьома напрямками: 1) наукове дослідження та критична оцінка результатів праці науково-дослідних установ; 2) проведення громадсько-організаційних та 3) громадсько-практичних заходів. Головними формами його освітньої діяльності були: курси, гуртки, виставки з сільськогосподарської дослідної справи, тваринництва, організації селянського господарства та ін. Всеукраїнське агрономічне товариство переймалося проблемами музеєзнавства. У 1923 р. воно долучилося до створення першого в країні Всеукраїнського сільськогосподарського музею в м. Харкові, видавало Українську сільськогосподарську газету. З'ясовано, що мережа Всеукраїнського агрономічного товариства охоплювала майже всю територію колишньої УСРР і включала філії (відділення), які сформувалися упродовж 1921–1924 рр. Авторкою дисертації проаналізовано науково-дослідну діяльність відділень товариства, яка була зосереджена на вивченні різних аспектів творчості, сільськогосподарської техніки, сортів місцевої пшениці, створення контрольно-насіньних станцій, експериментальних агрономічних шкіл, здійсненні сільськогосподарського районування повіту, округу, губернії, збиранні матеріалів з історії агрономічної думки тощо. Показано поділ відділень на окремі типи за принципом територіальних меж діяльності тощо.

Загалом наукові положення дисертаційного дослідження, висновки достатньо обґрунтовані, вірогідні й відповідають поставленим завданням. Робота характеризується широкою фактологічною та ґрунтовною джерельною базою. Для цього автор проаналізував 242 джерела, наукових праць, періодичних видань.

Наукова новизна одержаних результатів та повнота їх вик.аду в опублікованих працях

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше в українській історіографії всебічно досліджено створення, розвиток та діяльність Всеукраїнського агрономічного товариства на українських теренах, виділено основні напрями його роботи; здійснено оцінку внеску в розвиток вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи, вирішення проблем аграрної політики, економіки, кооперації, рослинництва, тваринництва, контрольно-насіньної справи, галузевої науки й освіти; розкрито основні напрями популяризаторської та просвітницької роботи мережі філій.

7

Основні результати дисертації відображено у 14 наукових роботах, з яких 4 статті в наукових фахових виданнях із переліку МОН України, 1

публікація в зарубіжному науковому виданні, 9 тез доповідей у збірниках матеріалів наукових конференцій і форумів.

Оцінка змісту дисертаційної роботи, її завершеність

Зміст роботи відповідає темі дисертації. Дисертантом обґрунтовано актуальність, новизну і практичне значення роботи, чітко визначено його мету, завдання та методологічні основи. Автор кваліфіковано виклав й обґрунтував методи проведення науково-історичного аналізу. Структура дисертації зумовлена метою і завданнями дослідження. У її змісті вступ, 4-и розділи, висновки та список використаних джерел, який нараховує 242 найменування. Загальний обсяг роботи складає 234 сторінки, основний текст роботи викладено на 190 сторінках.

У вступі розкрито актуальність дисертаційного дослідження, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, обґрунтовано мету та сформульовано завдання, визначено об'єкт і предмет, хронологічні та територіальні межі, розкрито методологічну основу дослідження, показано наукову новизну отриманих результатів та їх практичне значення, апробацію результатів дисертації, наявність публікацій за темою дослідження та структурою роботи. Опрацювавши достатню джерельну базу, дисертант чітко визначив науковий апарат дослідження. Відповідно до поставлених завдань, розкрив наукову новизну, окреслив практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі здійснено історіографічний аналіз літератури, висвітлено джерельну базу і методологію дисертаційної роботи. Другий розділ «Науково-організаційна діяльність та внесок Всеукраїнського агрономічного товариства у розвиток вітчизняної галузевої науки та сільськогосподарської дослідної справи (1920–1926 рр.)» присвячено аналізу історії створення, персонального складу та ліквідації Товариства; дано характеристику діяльності його секцій; доведено, що їхня діяльність була спрямована на вивчення поточних питань організації сільськогосподарського виробництва та впровадження результатів наукових пошуків у конкретні громадсько-практичні заходи; відтворено діяльність товариства у галузі контрольно-насіневої справи. У третьому розділі «Популяризаторська та просвітницька діяльність Всеукраїнського агрономічного товариства» наведено характеристику роботи ВАТ через призму функціонування курсів, сільськогосподарських гуртків, фонду імені С.Ф. Третякова, а також відображено музейно-виставкову, видавничу та науково-громадську діяльність Товариства. Четвертий розділ «Мережа відділень Всеукраїнського агрономічного товариства» присвячено організаційній складовій діяльності філій Товариства. У ньому відображено процес заснування та розвитку мережі відділень у 1921–1924 рр. як основних організаційно-територіальних осередків Товариств, а також здійснено аналіз персонального складу

працівників філій та результатів їхньої роботи для розвитку сільського господарства та галузевої дослідної справи в УСРР

Можна констатувати, що робота має характер завершеної праці з історії науки і техніки.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації, зауваження та дискусійні положення

Зміст автореферату повністю розкриває основні положення і результати дисертації, які достовірні, мають наукову новизну і відповідають вимогам ДАК Міністерства освіти і науки України.

Загалом на фоні позитивної оцінки дисертаційної роботи Т. А. Дармороз, повноти методологічної та теоретичної основи дослідження і актуальності варто зазначати, що проаналізоване дисертаційне дослідження, містить деякі дискусійні положення та зауваження, які мають характер рекомендацій, а саме:

по-перше, у темі дисертаційної роботи: **«Науково-популяризаторська діяльність Всеукраїнського агрономічного товариства (1920 – 1926 рр.)»** акцент зроблено на науково-популяризаційну діяльність, натомість у формулюванні мети – на дослідну справу, науку та освіту: «Мета дисертаційної роботи полягає в проведенні цілісного науково-історичного аналізу теоретичної та практичної діяльності Всеукраїнського агрономічного товариства, його внеску в розвиток вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи, науки та освіти у 1920–1926 рр.» (с. 25 – 26); для досягнення поставленої мети було сформульовано задачі дослідження, а серед них у другому завданні виділено два етапи існування товариства – створення і ліквідації: «відтворити процес створення, ліквідації та наукового потенціалу ВАТ» (с. 25), натомість у логіці існування будь-якої організації чи живої істоти має бути ще й етап розвитку та діяльності тому формулювання завдання: «Відтворити процес створення, розвитку, творчої діяльності та ліквідації ВАТ» вважаємо коректнішим; слід розмежувати етапи існування товариства і результати його творчої спадщини ... проблему **«наукового потенціалу ВАТ»** доцільно розглянути в наступному завданні.

по-друге, у формулюванні третього розділу: **«Популяризаторська та просвітницька діяльність Всеукраїнського агрономічного товариства»** (с. 121) поняття *просвітницька діяльність* не відображає його змісту в українській науці; термін *просвещение* в російській мові має змістове наповнення «распространение знаний, образования», «обучение». Так, центральний орган державного управління в галузі загальної середньої освіти, дошкільного і позашкільного виховання, підготовки і підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у 1966 – 1988 рр. мав офіційну назву *Министерство просвещения СССР*; в історичній літературі терен України

поняття *просвітництво* вживається на означення культурної течії в історії Європи XVII–XVIII ст., а в ширшому розумінні – епохи чи доби в історії європейської культури. Тому щодо діяльності Всеукраїнського агрономічного товариства у ХХ ст. необхідно використовувати поняття *освітня діяльність*, а розділ сформулювати: **«Популяризаційна та освітня діяльність Всеукраїнського агрономічного товариства»**; слід зазначити, що назва другого розділу надто громіздка і містить дублювання: **«Науково-організаційна діяльність та внесок Всеукраїнського агрономічного товариства у розвиток вітчизняної галузевої науки та сільськогосподарської дослідної справи (1920 – 1926 рр.)**: назві розділу необхідно надати такого змісту: **«Внесок Всеукраїнського агрономічного товариства у розвиток вітчизняної аграрної науки (1920 – 1926 рр.)»** тому, що дослідна справа є складовою науки, а в Статуті ВАТ зазначено лише одну галузь – агрономію (с. 51 – 52);

по-третє, висновок до другого розділу має здебільше описовий характер, водночас там достатньо фактичного матеріалу для теоретичних узагальнень; у висновку представлено передумови виникнення ВАТ, але варто було б узагальнити траєкторію його функціонування в умовах тотального контролю держави, зазначити причини ліквідації в контексті суцільної колективізації, розкрити, діючі понині й актуальні, механізми і способи компрометації організації та її розколу шляхом :

- створення паралельної організації, зокрема науково-професійного об'єднання «Всеросійської спілки робітників землі і лісу»;
- запрошення членів ВАТ до паралельної участі в новоствореному об'єднанні;
- звинувачення членів ВАТ: а) у шкідництві, б) контрреволюційній діяльності, в) підготовці антирадянських кадрів, г) підтримці індивідуального фермерського господарства, д) відновленні капіталізму, є) створенні контрреволюційної партії;
- створення публічних ярликів (кондратівщина, резниковщина) для маніпулювання масовою свідомістю;
- публікування замовних «розгромних» статей авторами із наукового середовища;
- усунення членів ВАТ від керівних посад, управлінських органів, президій на з'їздах, виставках тощо;
- відчуження майна, обладнання;
- використання скарг, апеляцій, доповідних записок окремих членів ВАТ та установ, які співпрацюють з товариством;

по-четверте, на с. 59 з'ясовано що ВАТ фінансувалося із різних джерел: «спочатку НКЗС УСРР виділив 33 млн. крб., однак цього було недостатньо для подальшого розгортання діяльності, а членські внески становили всього лише 200 крб.»; у дискусії слід було б деталізувати причини виділення коштів Народним комісаріатом закордонних справ УРСР, а не Народним комісаріатом землеробства, яке існувало в 1920 р.

по-п'яте, дисертаційна робота не позбавлена неточностей, стилістичних огріхів, росіянізмів, тощо, зокрема використання: конструкцій без наукового змісту: «Довкола Товариства зібралася еліта сільськогосподарської науки, яка займалася питаннями агрономії, ветеринарії, зоології, дбаючи про селекцію рослинництва і тваринництва» (с. 31) – очевидно авторка мала на увазі селекцію рослин і тварин; стилістики російської мови: «У даному розділі» (с. 49) – необхідно: «У цьому розділі», «у відповідності» (с. 86) – потрібно: «відповідно до»; спотворених росіянізмів: «Голландія» (с. 66) – необхідно: «Нідерланди», «ведучого спеціаліста» (с. 87) – потрібно «провідного спеціаліста»; абревіатур без їх пояснення у Переліку умовних позначень (с. 22): «ХОС-ХОС» (с. 66, 93); новотворів, які в сучасному трактуванні мають негативний відтінок: «Кадрова ротація тоді відбувалася доволі часто, але окремі **ватівці** залишалися до кінця 20-х рр.» (с. 73); неточностей у застосуванні активного і пасивного стану дієслів: «статті почали друкуватися» (с. 30) – необхідно: «Статті почали друкувати»; зайвих лексем: «Радянський період представлений наявністю невеликої кількості праць» (с. 29) – слово *наявністю* зайве; переобтяження назв структурних компонентів дисертації зайвим обсягом, зокрема підрозділ 2.2: «Дослідження Всеукраїнським агрономічним товариством проблем сільськогосподарської політики, економіки, кооперації, галузевої освіти, рослинництва, буряківництва, тваринництва та контрольно-насінневої справи» (с. 84) – увесь розділ присвячено Всеукраїнському аграрному товариству і дублювати виділене трислів'я не варто;

Певні огріхи було помічено на с. 109, 112,114, 121. 125, 132,138, 141,149, 158, 163, 184 та ін.

Однак, висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Т. А. Дармороз. Здобувач продемонстрував творчий підхід у виборі методологічного інструментарію дослідження, застосуванні ключових положень сучасних фундаментальних теоретичних розробок про природу історичного пізнання, соціальні аспекти історії науки, її норми і цінності, етику вченого та його відповідальність перед суспільством, творчу наполегливість дослідника та наукову інтуїцію.

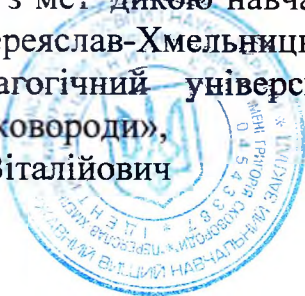
**Загальний висновок про дисертаційну роботу, її відповідність
встановленим вимогам Міністерства освіти і науки**

Дисертація є самостійним і завершеним дослідженням актуальної теми, достовірність її положень та висновків підтверджена аналізом та використанням широкого кола документальних джерел. У рамках свого дослідження дисертант уперше у вітчизняній історії провів комплексний аналіз створення, розвитку й діяльності Всеукраїнського агрономічного товариства, простежив тезису і напрями його наукової, освітньої та популяризаційної діяльності, вплив на розвиток сільськогосподарської дослідної справи та персоніфікував доробок членів Товариства на українських теренах.

Загальні висновки дисертації відповідають меті та науковим завданням, які визначені дослідником. Положення дисертації, її фактичний матеріал та висновки мають не лише теоретичне, а й практичне значення. За змістовим наповненням, структурою, новизною, важливістю і глибиною наукових розробок дисертаційна робота Дармороз Тетяни Анатоліївни «Науково-популяризаторська діяльність Всеукраїнського агрономічного товариства (1920 – 1926 рр.)», відповідає вимогам пп. 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами постановою Кабінету Міністрів України №943 від 20 листопада 2019 року), паспорту спеціальності – Історія науки й техніки, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності 07.00.07. – історія науки й техніки.

Офіційний опонент:

доктор історичних наук, професор
кафедри біології з мед. диєюю навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»,
Куйбіда Віктор Віталійович

ПІДПИС Куйбіда В.В.
Засвідчує:
Підп. ВК В.В. Ситенко

70

Відрук надійшов
до спец. ради 15.01.2020
Таді